

Belçika'da İlköğretim ve Bazı Yenilik Hareketleri *

Dr. A. Ferhan OĞUZKAN (**)

Belçika, 'yüzölçümü (30.514 km²) ve nüfus (10 milyon kadar) bakımından Batı Avrupa'nın küçük ülkelerinden biridir. Bununla birlikte, gerek ticaret ve endüstri alanlarında, gerek siyasal kültürel konularda adını sık sık duyuran ülkeler arasında yer alır. Fransa, İngiltere ve Batı Almanya gibi güçlü üç büyük devlete yakın bir coğrafi konum içinde Belçika, gelişen ekonomisi, tarihi ve turistik köşeleriyle Avrupa'nın ilgi çeken yerlerinden biri durumundadır.

Belçika, eğitim sistemi ve öğretim programı ile de ilginç bir ülkedir. Bu ilginç görüntüyü yaratan özelliklerin başında ülkede birden çok resmî dilin varlığı gelir. Nitekim, Belçika, halkın kullandığı diller bakımından Felemenkçe, Fransızca ve Almanca'nın konuşulduğu bölgeler olmak üzere üç büyük bölgeye ayrılır. Okul sisteminin ve öğretim programlarının belirlenmesinde, bu üç bölge halkının özellikleri ve eğilimleri daima göz önünde bulundurulur. Bu durum, eğitimin yönetimini önemli oranda güçleştirmekte ise de değişik bölgelerde gelişen düşünceler, sorunlar için önerilen çözüm yolları ve yapılan girişimler genel olarak ülkenin eğitim ve öğretim hayatına bir canlılık sağlamaktadır.

Bu yazıda Belçika'da son on yıl içinde planlanan ve uygulamaya konulan bazı eğitim yeniliklerine değinilecektir. Ancak, bu yenilikleri anlatmaya başlamadan önce Belçika eğitim sistemi üzerinde kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır. Belçika'da okulöncesi eğitimi ile ilköğretim çalışmaları Ulusal Eğitim Bakanlığının sorumluluğu altındadır. Okul sistemi, okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere dört basamaktan oluşur.

Belçika Anayasası'na göre resmî okullarda eğitim parasızdır. Özel okulların çoğu -ki bu okullara bağımsız okullar da denilir- Katoliklerindir. 20 Kasım 1958 tarihinde zamanın üç siyasal partisi (Hristiyan-Sosyal Parti, Belçika Sosyalist Partisi ve Liberal

(*) Bu yazı, 17-21 Ekim 1983 tarihleri arasında Belçika'nın Han-sur-Lesse kasabasında düzenlenen ve yazarın da ülkemiz adına katıldığı «Batı Avrupa'da İlköğretim Alanında Yenilikler» adını taşıyan sempozyumda dağıtılan dokümanlardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

(**) A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Görevlisi.

Parti) arasında imzalanan Okul Antlaşması, ana-babalara çocuklarını dinsel veya layik okullardan birine gönderme konusunda bir seçim yapma hakkı tanımıştır.

Okullar, yönetim bakımından üçe ayrılır: (a) Devlet okulları, (b) devletten malî yardım sağlayan komün (cemaat, nahiye) veya il (vilâyet) okulları ve (c) devlet yardımı gören bağımsız okullar. 29 Mayıs 1959 tarihli bir yasa, bu yasada belirtilen öğretim programına ve zaman çizelgesine ilişkin asgarî şartlara uyum kaydı ile her yerel okul yönetimine programda ve zaman çizelgesinde değişiklikler yapma izni vermiştir. Söz konusu yasa, ayrıca, ana-babalara belirli bir uzaklıkta olmak kaydı ile çocuklarını öğretim yöntemleri bakımından beğendikleri herhangi bir okula gönderme hakkını da tanımıştır. Resmî eğitim programının uygulandığı okullarda Katolik, Protestan, Yahudi veya Müslüman öğrenciler din öğrenimi için kendilerine uygun gelen derslerden birini seçebilirler. Öğrenciler, bir din veya mezheple bağlantısı olmayan «ahlâk eğitimi» dersine devam edebilirler. Bağımsız okullarda bile öğrenciye bu konuda serbestçe seçim yapma hakkı tanınmıştır.

Belçika, öğretim dili bakımından, 1963 yılında kabul edilen bir yasaya göre a) Felemenkçe'nin, (b) Fransızca'nın ve (c) Almanca ve Fransızca'nın kullanıldığı üç büyük bölgeye ayrılmıştır. Başkent Brüksel'de aile reisinin kararına göre bir çocuk Fransızca veya Felemenkçe öğretim yapan okullardan birine gidebilir. Ancak bu kentteki okullarda adı geçen dillerden biri zorunlu yabancı dil olarak okutulur. Yabancı dil olarak okutulan Fransızca veya Felemenkçe'nin öğretimine, ilkokulun üçüncü ve dördüncü sınıfında -haftada 3 saat olarak- başlanır, beşinci ve altıncı sınıfta da-haftada 5 saat olarak- devam edilir.

Belçika'da yaşayan yerli ve yabancı her aile, çocuğunu ilkokul eğitiminden geçirmek zorundadır. Resmî yuva ve ilkokullar ile Okul Antlaşması hükümlerine göre devletten yardım gören okullarda eğitim parasızdır. İlkokul eğitimi, çocuğa ailenin alacağı önlem ve yaratacağı imkânlarla evde de verilebilir. Zorunlu eğitim, 6-14 yaşları arasında sekiz yıl sürer ve ilköğretimle ortaöğretimi kapsar. 1 Ekim 1982 rakamları, 14-15 yaşlarındaki çocukların yüzde 97.9 unun, 15-16 yaşlarındaki gençlerin yüzde 94.29 unun ve 16-17 yaşlarındaki gençlerin de yüzde 73.55 inin bir zorunluk olmadığı halde okullara devam ettiğini göstermektedir.

1970 de bazı maddeleri değişikliğe uğrayan Belçika Anayasası, eğitimle ilgili karar ve uygulamaları, Fransız kökenli halkın ya-

şadığı bölge ile Flamanların yaşadığı bölgede ayrı ayrı kurulan iki konseye bırakmıştır. Bununla birlikte, okul sisteminin denge ve tutarlılığının korunması, zorunlu eğitimin uygulanması, diploma verilmesi, ödenek ayrılması gibi önemli konularda sorumluluk Ulusal Parlâmentoya aittir.

Belçika'da ilköğretimin genel amacı, çocukların bireysel olarak her yönden gelişmelerini sağlamak, onlara temel beceriler kazandırmak ve eğitime ilişkin eşitsizlikleri azaltmaktır. İlkokul eğitimi, her biri ikişer yıllık üç döneme ayrılır. Öğrencilerin sınıflara yerleştirilmesi yaş esasına göre yapılır. Normal ilkokullara devam edemeyecek durumda olan 6-13 yaşlarındaki çocuklar için özel eğitim okulları vardır ve bu okullarda çok çeşitli programlar uygulanmaktadır. Bu programlardan bir bölümü, ortaöğretim düzeyinde de devam eder. Belçika'da ders yılı süresi yarım-gün esasına göre ve resmî tatil günleri de dahil olmak üzere 320 gündür.

Devlet okullarında öğretim programının içeriği-ders konuları- Ulusal Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenir. 1958 yılına kadar Felemenkçe ve Fransızca öğretim yapan okullarda tek bir program uygulanmakta idi. O yıldan başlayarak bu uygulamaya son verilmiş, programlarda ayrılık ilkesi benimsenmiştir. Devlet yardımı gören özel okullar, ya resmî okul programını izlerler, ya da Bakanlık onayından geçmek şartı ile kendi hazırladıkları programları uygularlar. Devlet yardımı gören okullar, hangi dilde öğretim yaparlarsa yapsınlar, programlarına şu dersleri koymakla yükümlüdürler: Coğrafya, Belçika tarihi, temel resim yapma becerileri, temel doğabilgisi ve sağlık, şarkı söyleme, beden eğitimi, trafik, elişleri ve sanat eğitimi. Belçika'da ilkokullar özel yayınevlerince hazırlanan ders kitaplarını ve öğretim araç ve gereçlerini kullanırlar. Devlet okullarında okutulacak kitaplar için Danışma Konseyinin onayı gerekir.

Gerek resmî gerekse yardım gören özel okullarda çalışan öğretmenlerde ne gibi nitelikler aranılacağı, yönetmelikle belirlenmiştir. Genel olarak ilkokul öğretmenliği için bir kimsenin orta-öğretim üzerine en az iki yıllık bir meslek eğitimi görmüş olması şarttır. Öğretmen yetiştiren eğitim kurumları, devletin yönetim ve denetimi altındadır. Bu kurumlara devam eden öğretmen adayları ilk iki yıl ilkokul programlarında yer alan derslerle ilgili öğrenim görürler; çocuk psikolojisi, pedagoji, yöntembilim ve eğitim tarihi gibi dersler alırlar. Bunu, ilkokul sınıflarında yapılan 16 haftalık ciddi uygulama çalışmalarını izler. Öğretmenler, her yıl

denetmenlerin (müfettişlerin) resmî okullarda düzenledikleri iki günlük pedagojik konferanslara çağırılırlar. İlkokul öğretmenlerinden isteyenler, özel olarak düzenlenen meslek kurslarına da devam edebilirler.

Belçika'da ilkokulların denetimi, biri devlet okullarının denetimi ve öbürü yardım gören okulların denetimi olmak üzere iki koldan yapılır. İlkokul denetmeni olabilmek için bir kimsenin en az on yıllık sınıf öğretmenliği yapması ve açılan sınavı kazanması gerekir. Resmî ve özel okul denetmenleri, her yıl ilkokul öğretmenlerinin yetiştiği kurumlarda baş ayırtman olarak görev yaparlar, program geliştirme komisyonlarında çalışırlar, ilköğretim alanında planlanan veya yürütülen reform çalışmalarına katılırlar. Ahlak ve din dersleri için ayrı denetmenler vardır.

Belçika'nın ilköğretim alanında giriştiği yeniliklerin başlangıcı en az on yıl öncesine uzanır. Ülke eğitimcilerinin genellikle «reform» sözcüğü ile değerlendirmek istedikleri bu yenilik çabaları, aşağıda Felemenkçe ve Fransızca dillerinin konuşulduğu bölgelere göre kısaca açıklanacaktır.

Felemenkçe ile öğretim yapılan bölgede eğitimin amacı, her çocuğu yetkin bir insan olarak yetiştirmek ve bağlı bulunduğu toplumun doğal bir parçası olarak yaşayacak duruma getirmek biçiminde belirlenmiştir. İlkokul, zamanla, çocuğu hem kendi dünyasına, hem de yetişkinler dünyasına kolayca uyum yapacak biçimde eğitim vermeye çalışan bir öğretim kurumu olma yoluna girmiştir. Reform süreci içinde okul-aile işbirliğine önem verilmiş, ana-babaların çocuklarının eğitimine büyük ölçüde katkıda bulunmaları için geniş imkânlar yaratılmaya çalışılmıştır.

Bu bölgede ilköğretim alanında en önemli yenilik girişimi 1 Eylül 1973 de «Yeni ilköğretim» adını taşıyan bir proje ile başlamıştır. Projenin yönetimi ve yürütülmesinde büyük rolü olan Danışma Kurulu'nda ilköğretim, ortaöğretim, öğretmen yetiştiren kurumlar, üniversiteler, «psiko-sosyal merkezler», eğitim bakanlığı, okul-aile birlikleri, öğretmen sendikaları temsilcileri bulunuyordu. Projenin dışarıdan ve bilimsel esaslara göre değerlendirilmesi için de üniversite öğretim üyelerinin katıldığı iki araştırma takımı (ekibi) kurulmuştu. 1982-1983 ders yılında proje kapsamına alınan okul sayısı 274 e yükselmişti. Yakın gelecekte, sayısı 2350 yi bulan bütün okulların bu proje kapsamına alınması düşünülmektedir.

Söz konusu projenin başlıca dört amaç çevresinde geliştiği anlaşılmaktadır. Bu amaçlar şunlardır:

1. Öğrencilerde tam bir kişilik geliştirmek için sürekliliği sağlayacak nitelikte tümleşir (entegre edilmiş) bir ilk eğitimin sağlanması. Bu amaç, şüphesiz, okulöncesi eğitim ile ilkökul arasında daha sıkı ilişkiler kurulmasını ve bu ilişkilerin güçlendirilmesi yollarının araştırılmasını gerektirmektedir. Ayrıca, ilkökulun kendi içinde de -dersler ve sınıflar arasındaki kesin sınırları ortadan kaldırmak gibi- birtakım önlemler alınmasını zorunlu kılmaktadır.

2. Öğrencilerin ruhsal gelişmelerine ve normal öğrenmelerine engel olan güçlükleri yenmek için gerek okulöncesi eğitim kurumlarında, gerek ilkökullarda, öğretmenlerle birlikte eğitim uzmanlarının çalışmalarına imkân sağlanması. Bundan başka, öğretmenlerin bazı alanlarda uzmanlaşmalarının teşvik edilmesi. Bu amaç, göçmen çocukların eğitimi bakımından büyük önem taşımaktadır.

3. Öğrencilerde tam ve dengeli bir gelişmeyi sağlamak için bu gelişmenin vazgeçilmez şartlarından biri olan «sanatça yaratış» konusuna karşı ilginin arttırılmasına çalışılması.

Belçika'nın Fransızca ile öğretim yapılan bölgesinde ise ilköğretim alanındaki reform çalışmaları 21 Habiran 1971 de o zamanki Eğitim Bakanı Dubois'nın bir genelgesiyle başlamıştır. Bu yenilik hareketinin amaçları da şöyle ifade edilmiştir:

1. Özellikle toplumsal ve kültürel güçlükler içinde bulunan çocukların da eğitimden diğer çocuklarla birlikte eşit şartlar altında yararlanmalarının sağlanması ve onların önce çocuk, sonra da gelişmekte olan bir toplumun gelecekteki yetişkin üyeleri olarak hayata kolayca uyum sağlayacak biçimde öğrenim görmelerine imkân verilmesi.

2. Her çocuğun kendi gizilgücü, özgünlüğü, dirikliği ve yaratıcılığı doğrultusunda gelişmesini kolaylaştıracak biçimde yetiştirilmesi.

3. Her çocuğa bir araç olarak hayatta her zaman gerekli asgarî bilgilerin ve temel becerilerin kazandırılması ve onda sürekli bir öğrenme isteğinin uyandırılması.

Projenin yukarıda sayılan amaçları gerçekleştirebilmesi için şu pedagojik ilkelerin göz önünde bulundurulması tavsiye edilmiştir:

a. Doğal ve toplumsal çevrenin incelenmesi ve tam olarak kavratılması.

b. Duygu ve düşüncelerin anlatımına ve iletişimine yarayan her türlü yöntem ve tekniğin öğretilmesi.

c. Biri anadili, öbürü matematik dili olmak üzere iki temel dil üzerinde çalışmaların yoğunlaştırılması ve bunların içerik ve öğretim yöntemleri bakımından yeniden ele alınması.

ç. Uygulamalarda küme etkinliklerine yer verilerek toplumsal hayatın tanıtılması.

Belirtilen amaçlar ve pedagojik ilkelerin ışığı altında 1971 yılının Eylül ayında -26 sınıfla devlet, 58 il ve komün okulu, 2 sınıfsız olmak üzere- toplam 86 okulda denemelere başlanmıştır. Bu yenileştirme hareketinin uygulamalara dönük somut önlemleri de şöyle belirlenmiştir:

a. İlköğretimin iki temel ögesi olan okulöncesi eğitimi ile ilk eğitim arasında daha yakın bir işbirliğine gidilmesi.

b. Öğretmenlere, gerek bir sınıfın değişik şubelerinde gerek ayrı ayrı sınıflarda uzmanlaştıkları alanlara göre birbirlerine yardım edebilmeleri için özgürce hareket etme imkânının verilmesi.

c. Öğrencilerin dönem sonları değerlendirilmeleri yerine, sürekli değerlendirilmelerine önem verilmesi ve bu maksatla okul dışından eğitim uzmanlarının da katılacağı takımlar oluşturulması.

1982-1983 ders yılında üç okul sisteminin, öğretmenlerin, ana-babaların ve üniversitelerin temsilcilerinden oluşan İlköğretim Reform Komitesinin gözetimi altında yürütülen bu denemeye katılan okul sayısı 70 e yaklaşmış bulunuyordu.